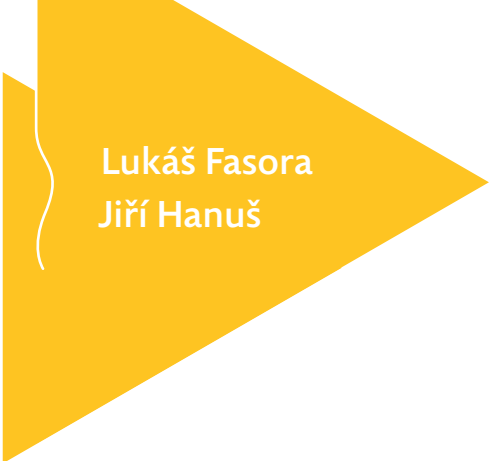
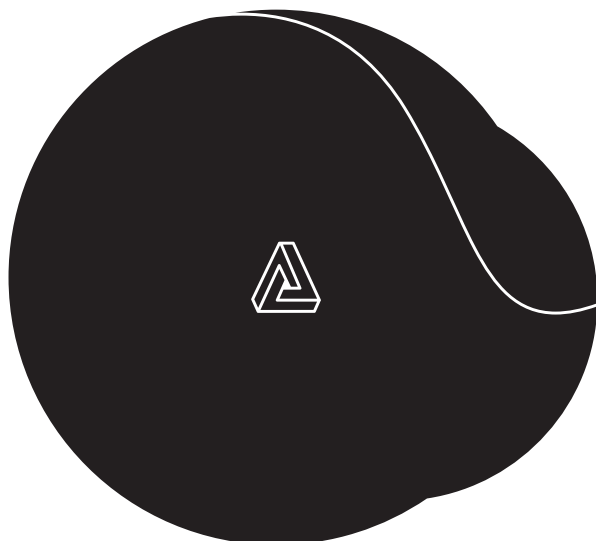




Lukáš Fasora
Jiří Hanuš



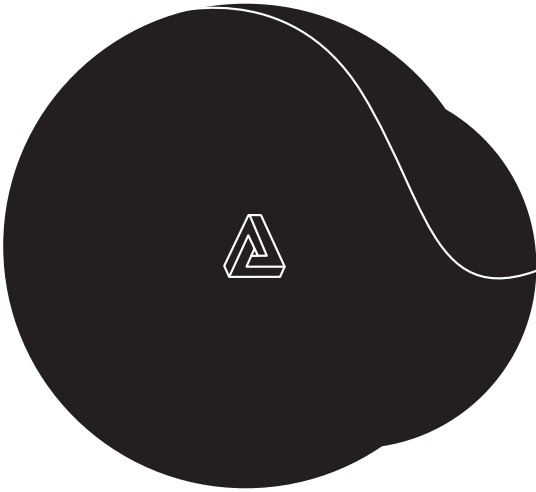
FF MU Brno



**Filozofická fakulta
Masarykovy univerzity
Pohledy na dějiny
a současnost**



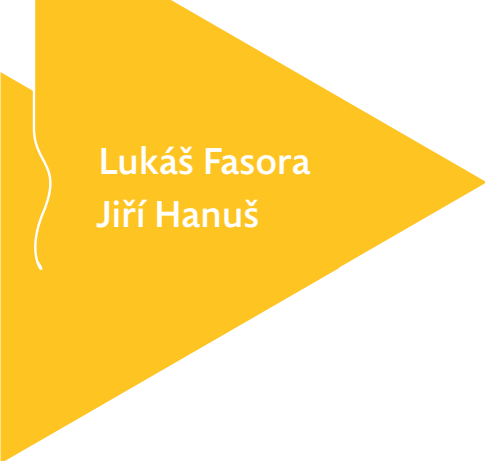
FF MU Brno 2010





**Filozofická fakulta
Masarykovy univerzity
Pohledy na dějiny
a současnost**

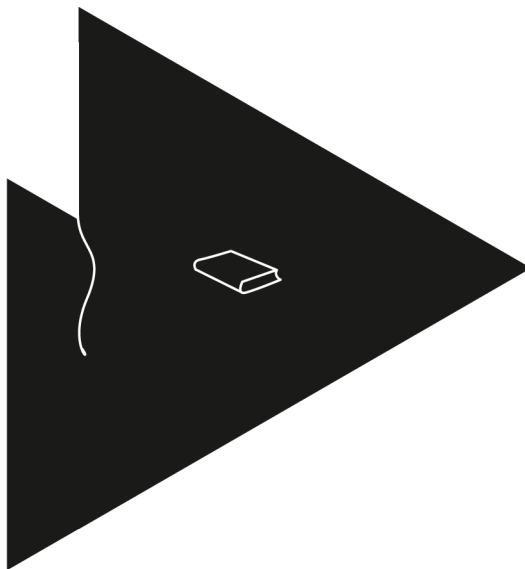
Brno 2010

A large yellow triangle pointing to the right, with a smaller yellow rectangle partially visible behind it on the left side.

Lukáš Fasora
Jiří Hanuš



**Filozofická fakulta
Masarykovy univerzity
Pohledy na dějiny
a současnost**



Recenzovali:

doc. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

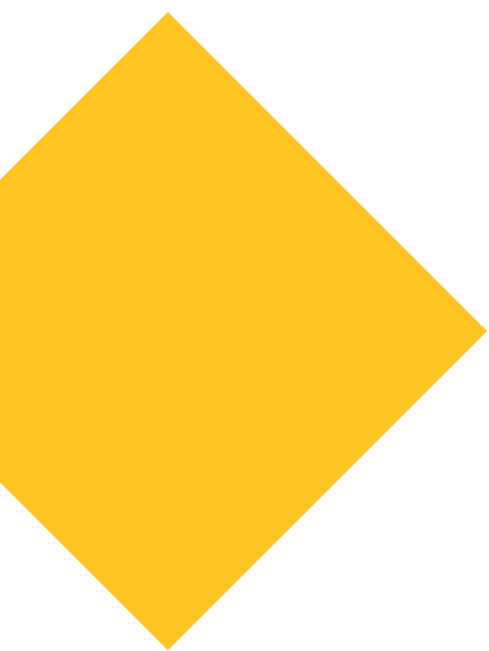
© 2010 Lukáš Fasora, Jiří Hanuš

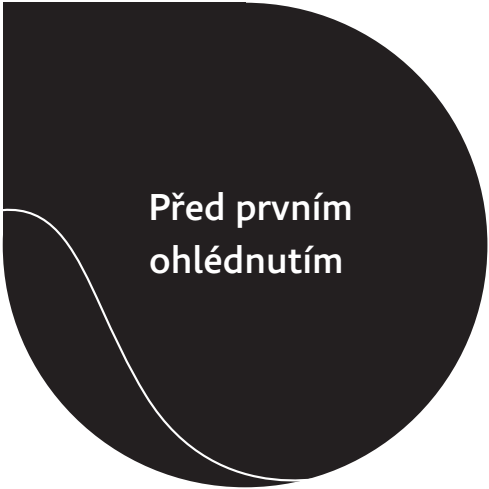
© 2010 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-7550-4 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-5326-7 (vázaná vazba)

11	Před prvním ohlédnutím
17	Úvod autorů
23	Pohled první: Politika
77	Pohled druhý: Hospodaření a provoz
115	Pohled třetí: Zápas o vědeckou úroveň
153	Pohled čtvrtý: Učitelé a studenti
205	Pohled pátý: Vnější vztahy
245	Pohled šestý: Současnost a perspektiva fakulty
297	Prameny a literatura
307	Soupis děkanů
311	Soupis vyobrazení
323	Jmenný rejstřík
335	English Résumé
341	Autoři





Před prvním
ohlédnutím

V roce 2009 Filozofická fakulta spolu s celou Masarykovou univerzitou oslavila 90. výročí svého založení a při této příležitosti vyšla publikace o dějinách univerzity. Když o rok později vydáváme podobnou publikaci věnovanou fakultě (od týchž autorů), nejedná se o zpoždění, jde o záměr, kterým chceme naznačit, že i když filozofická fakulta patřila mezi čtyři fakulty univerzitu zakládající, první studenti usedli v posluchárnách o něco později – pravidelná výuka totiž začala až na podzim 1921.

V univerzitní ročenice z roku 1922 se dočítáme, že „s přípravnými pracemi pro fakultu filosofickou započalo se pozdě, teprve koncem července (1920)... tak že až do prvních dnů roku (1921) bylo pochybným, zda fakulta bude moci činnost svoji vůbec zahájit.“ Ale povedlo se a ještě v roce 1920 byli jmenováni první profesori a docenti, další potom koncem roku 1921. Ale ani po jmenování profesorů nenastaly jednoznačně dobré časy – na dalších stránkách téže ročenky pokračuje „Nejsmutnější kapitola zprávy“: rektorát je umístěn nevyhovujícím způsobem v podkroví budovy lékařské fakulty, což byla bývalá kasárna, právnická fakulta se tísní v části alumnátu, přírodovědecká provizorně v chudobinci a „nejžalostnější jest však na tom fakulta filosofická. Ta dosud nemá ani jediné posluchárny vlastní.“

Zejména čtenář z roku 2010 bude velmi dobře rozumět výpovědi o nejžalostnějším stavu, kterým je postižena právě filozofická fakulta. Ale jsem přesvědčen, že by bylo chybou zůstat na pesimistické vlně. Vždyť dějiny fakulty se nemohou redukovat na problémy střechy nad hlavou, byť by fakultu provázely od počátku po celou dobu její dosavadní existence. Dějiny jakékoli instituce jsou přece tvořeny především těmi, kteří budovy, chodby, posluchárny a pracovny ožívají. A s tím také souvisejí jistá úskalí tvorby publikací, jako je tato. Je to podobné jako např. s fotografováním. Vyfotit budovu, např. nádraží, je docela snadné. Budova se nepohne, obrázek je jasný, nerozmazaný. Fotit lidi, kteří stále někam spěchají, znamená, že obrázek může být neostrý, mnohé je třeba jen naznačeno v rozmazaných detailech. A především je výsledkem jen řada momentek a divák je povolán k tomu, aby se podílel na rekonstrukci celého děje.

A tak přestože tato publikace vychází v době, kdy je téma rekonstrukce areálu fakulty nejčastějším předmětem jednání na všech možných úrovních, je zřejmé, že to vůbec není jediné a ani první téma. Je to jen jedna momentka, jeden pohled na fakultní historii v řadě ostatních pohledů. A podobně jako v případech s fotografií jsou to jen určité úseky, detaily o různé zrnitosti, někdy jen naznačené kontury, jindy zase podrobnější výřez. Čtenář se pak stává – podobně jako pozorovatel série obrázků – spolutvůrcem, nikoli jen pasivním příjemcem sdělovaného.

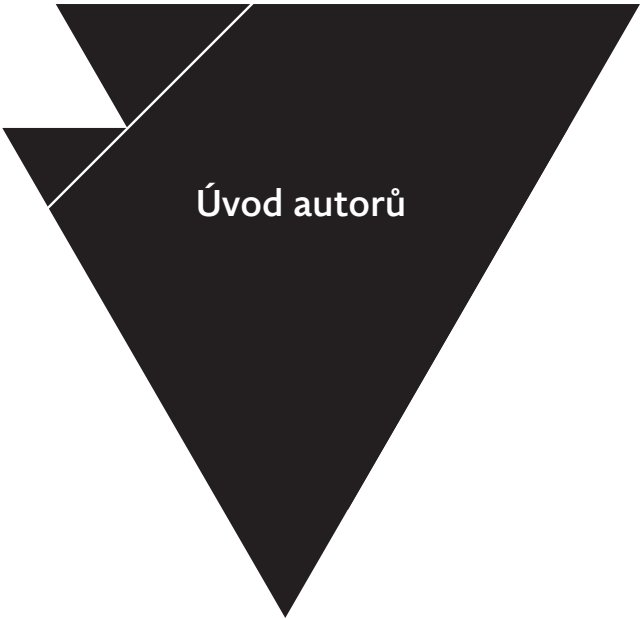


1 Josef Krob

A co tedy bude mít k dispozici? První pohled mu přibližuje souvislosti české i světové politiky a dopady z ní vyplývajících událostí na akademickou obec. Pohled druhý si všímá hospodaření a praktického provozu. Oba tak vytvářejí rámec či pozadí pro vlastní akademické aktivity. Třetí vhled do dějin rekonstruuje vybrané momenty v úsilí o dosažení vědecké úrovně v hlavních oborech, které se na fakultě pěstovaly, čtvrtý pohled pak explicitně přibližuje situaci učitelů a studentů. Směr pátého ohlédnutí je zaměřen do světa a nabízí obraz o vnějších vztazích fakulty a šestý pohled se dívá přes dnešek do budoucnosti na fakultní perspektivy.

Přeji autorům i čtenářům, aby je jejich společné úsilí přivedlo k výsledkům, které budou stát alespoň za další diskusi. Vždyť už za pár let nás čeká 100. výročí založení univerzity.

Prof. PhDr. Josef Krob, CSc.
děkan FF MU



Úvod autorů

Myšlenka zpracovat současně reprezentativní i vědecky hodnotnou publikaci mapující hlavní obrysy vývoje brněnské Filozofické fakulty vznikla v souvislosti s bohatými diskusemi uvnitř akademické obce i široké veřejnosti při příležitosti devadesátiletého jubilea vzniku Masarykovy univerzity, připomínaného v roce 2009. Zpracování dějin vysokých škol se stalo v posledních letech poměrně živým badatelským prostorem, který se v ČR týká hlavně pětice tradičních vysokých škol v Praze, Brně a Olomouci a který doznal v posledních letech díky mezinárodním komparativním výzkumným projektům také značný vývoj v rámci širšího bádání nad otázkami společenského významu vzdělání, vztahu vysokého školství a sféry politiky a ekonomiky, nad odlišnostmi ve vývoji humanitních, přírodních a technických disciplín atd.

Zpracování dějin jednotlivých fakult je již podstatně méně frekventovaným tématem. Nečetné výjimky spojené s dílčími pokusy o analýzu vývoje právních nebo lékařských oborů byly buď vázány na kratší časové období, nebo se jednalo prioritně o *obor*, nikoliv o formát *dějin školy*. Je podobné vytržení dějin fakulty z kontextu celé univerzity, resp. z kontextu vývoje oborů, vůbec badatelsky a metodologicky přínosné? Na tuto otázku není odpověď jednoduchá ani jednoznačná.

Na brněnské Filozofické fakultě bylo v minulosti vyučováno zpravidla 15–20 oborů, v posledním dvacetiletí jejich počet rychle rostl a dnes dosahuje sedmi desítek. Některé obory jsou takřikajíc kmenové, tradiční, jiné existovaly v Brně z různých důvodů v samostatné podobě jen krátce, některé jsou zcela exkluzivní, jiné je možno nalézt v mírně modifikované podobě i na jiných fakultách (např. Pedagogické). Mezi obory pěstovanými na fakultě existují značné rozdíly v tradici, početnosti učitelů i studentů, v prestiži — už jen samotný rozptyl humanitních věd je z hlediska předmětu zájmu i metod veliký. Také z právního nebo ekonomického hlediska nebyla a není Filozofická fakulta suverénním subjektem v rámci univerzity, spíše je snad namístě termín autonomie. Spojuje tedy vlastně vůbec něco všechny obory a osobnosti, které působily a působí na fakultě?

Přes všechny pochybnosti je podle našeho názoru namístě kladná odpověď. Spojuje je přinejmenším *genius loci*, tedy Brno a fakultní areál v ulici Arna Nováka, kde mimořádnou úlohu hraje parčík sevřený prstencem fakultních budov, ale také restaurace a hospody v blízkosti fakulty, bez nichž by byl intelektuální provoz školy nemyslitelný. I když ve srovnání s meziválečnou érou na fakultě najdeme jen málo osob, které bychom mohli označit za skutečné interdisciplinární vzdělance zahrnující svojí vědeckou a pedagogickou činností pestré spektrum humanitních oborů, přesto mezi obory a pracovníky fakulty existuje množství jemných pout a vazeb, bez kterých by

konzistentní výzkum mnoha témat z oblasti humanitních věd nebyl vůbec možný – a ještě iluzornější by v úzce specializovaných poměrech byla kvalitní pedagogická práce. Spojuje je hojné překrývání předmětů zájmu, spojují je i rozdílné úhly pohledu na totéž téma. Vlastně si nelze představit badatelský záměr realizovaný na některém z pracovišť, který by se – byť dílčím způsobem – netýkal také zájmů pracovišť jiných. Spojuje je také společná klasifikace z hlediska státní politiky a mechanismů financování výuky a vědy na vysokých školách, která je – pochopitelně zvláště v době problémů – velmi účinně homogenizuje a nutí hledat společná stanoviska.

Fakultu si proto z uvedených důvodů definujeme především jako *prostor výměny vědeckých informací*, jako místo, kde ze spektra specializovaných humanitních disciplín vzniká relativně ucelená interpretace kulturního a společenského vývoje. A proto se také pokoušíme proměny a trvání fakulty zachytit z několika úhlů pohledu, tedy z pohledu politického, hospodářského, společenského a pochopitelně především – vědecko-pedagogického.

Současně dobře vnímáme onu příslovečnou jednotu v různosti. Proto bylo naším cílem jednak zachytit významné trendy vývoje na typických příkladech, jednak vytvořit prostor k sebereprezentaci jednotlivých pracovišť, jejichž dějiny, cíle a problémy se s těmi celofakultními ne vždy bezvýhradně kryjí. I tímto způsobem chceme připomenout, že na fakultě existuje několik oborů relativně mladých a „malých“, ve vědeckém světě i mezi laickou veřejností snad méně etablovaných než ty starobylé, přesto však oborů zájímavých, perspektivních a také úspěšných. A i když pro mnohé pozorovatele jejich dějiny nejsou zatím dosti dlouhé na to, aby se stihly závažněji zapsat do dějin celé školy, přece jen jejich práce dotváří curriculum fakulty a je povinností historika uvažovat o metamorfózách času, které přinášejí posuny v zájmu o jednotlivé obory a změny v chápání jejich významu.

Při pohledu na plejádu historiků, kteří se v minulosti pokusili zachytit některé významné politické momenty v dějinách brněnské univerzity, ční především jméno Františka Jordána, případně kolektivu, který reprezentoval. Ač Jordán sám v rané dospělosti patřil k významným exponentům komunistického režimu na univerzitě a zvláště Filozofické fakultě, v letech uvolnění komunistického režimu ve druhé polovině 60. let vedl kolektiv vysoce erudovaných historiků, kteří se podle tehdejších měřítek velmi poctivě snažili vyrovnat i s velmi kontroverzními událostmi v dějinách univerzity a fakulty. I když jejich dílo nakonec vyšlo až v roce 1969¹ a neslo již stopy počínající normalizace a s tím související autocenzury, jedná se dodnes o základní sloup historického bádání nad dějinami brněnské univerzity i jejích fakult.

1 Jordán, František a kol.: *Dějiny brněnské university*. Brno 1969.

Práce Jordánova kolektivu vyniká zvláště ve srovnání s dílčími pokusy o zpracování téže problematiky z pera badatelů normalizačního období. Z nejvýznamnějších počínů této doby jmenujme texty Františka Hejla, které některá kontroverzní témata spíše opomíjejí než vysvětlují, přičemž na vině je jednak změněná politická situace, ale také osobní angažmá autora v mnoha událostech spojených s univerzitou.² Teprve převrat z roku 1989 dal na Masarykově univerzitě vzniknout pracím kroužku historiků sdružených především kolem Jiřiny Kalendovské a Jiřího Pulce a institucionálně zaštitěných univerzitním archivem. Ze spolupráce archivů brněnské a olomoucké univerzity také vzešla zatím nejdůtálnější práce analyzující vývoj obou škol v kontextu politické situace, byť hloubkou zpracování zvláště tzv. normalizačních časů olomoucká univerzita nadále tu brněnskou znatelně předčí.³

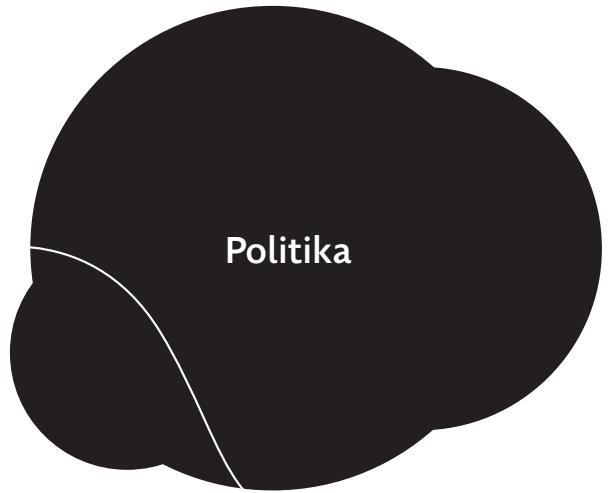
Filozofická fakulta má to štěstí, že dějiny jejích jednotlivých oborů nebo pracovišť jsou velmi detailně a zpravidla na vysoké odborné úrovni zachyceny. Prakticky u každého z nich jsme se mohli opřít o závažné články, či dokonce celé sborníky analyzující profesní osudy koryfeů oboru, přičemž při doplnění přibližně posledního dvacetiletí vývoje nám byla nápomocna řada pamětníků pomocí interview, kterým tímto patří zvláštní poděkování. Jak v případě textů, tak při interview s pamětníky jsme jako autoři stále naráželi na jeden vážný metodologický problém — totiž přílišnou „blízkost“ tématu. Oba jsme absolventy fakulty, dnes jejími zaměstnanci, v podobných vztazích byla k fakultě i naprostá většina interviewovaných osob a autorů starších studií. Získat si v této situaci patřičný odstup od tématu, „uzávorkovat“ osobní zkušenost, překročit jistou ulitu vytvořenou oborem a pohlédnout kriticky na děje minulé, a zvláště ty téměř současné, nebylo vůbec snadné. Přesto jsme si ve shodě s p. děkanem, zadavatelem publikace, definovali náš cíl jasně — nikoliv institucionální hagiografie, nikoliv všeoslavující jubilejní publikace, ale co možná nejvíce věcné a přiměřeně kritické ohlédnutí za devadesátí lety dějin fakulty. Zda se nám tento ambiciózní cíl podařilo naplnit, nemůže posoudit asi nikdo jiný než laskavý čtenář.

Autoři

2 Hejl, František: *Ročenka brněnské university 1964–1968*. Brno 1969.

3 Urbášek, Pavel — Pulec, Jiří a kol.: *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě 1945–1990*. Olomouc 2003.

Pohled první



Téma politických ingerencí do činnosti vzdělávacích institucí a zvláště vysokých škol ve 20. století je v české historiografii stále tématem značně výbušným, a proto nepříliš vyhledávaným, zvláště s ohledem na léta komunistické totality. Problém nepředstavuje jen blok skrytý v minulosti řady osob v dané instituci dosud vlivných, ale také otázka dostupnosti pramenů a – v neposlední řadě – otázka interpretací a metod, které by pokud možno věrně zachytily éru, kde si zřetelně podává současnost ruku s minulostí.

Humanitní vědy patřily a patří z hlediska totalitních režimů k velmi podrobně sledovaným a restringovaným podle jediné přípustné linie, naopak ve svobodných poměrech jsou svým způsobem indikátorem plurality názorů a celkové akademické a politické kultury. Téměř polovinu své existence byla brněnská Filozofická fakulta vystavena tlaku totalitních režimů, které nemilosrdně poznamenaly celé dějiny 20. století.¹

Snad nejvíce se absurdita střetů politiky s vědou zrcadlila v osudu věhlasného brněnského profesora meziválečného období, sociologa a pedagoga Inocence Arnošta Bláhy. Ten byl již jako student bohosloví v roce 1899 perzekvován pro své modernistické názory, stejné stigma mu bránilo i v rozvoji kariéry středoškolského učitele v Litomyšli, v roce 1916 se sice habilitoval na české technice v Brně, ale opět nebyl ze strany státu na svém postu pro své názory potvrzen. Bláhovu kariéru vědce a vysokoškolského pedagoga brněnské univerzity také značně poznamenaly oba totalitní režimy: v roce 1939 byl perzekvován nejprve nacisty a po převratu v roce 1948 také komunisty.²

Ve dvacetiletí po vzniku fakulty se sice slibně rozvinula tradice akademické svobody a fakulta se stala bezesporu jedním z nejvýznamnějších center pluralitní výměny názorů i na dobově velmi citlivá témata, v dalších padesáti letech však byla škola se svými tradicemi vystavena hrubému vměšování nejprve nacistického, a brzy poté komunistického režimu. Přímý vstup politiky na půdu vědy a vysokoškolského vzdělávání způsobily v konečném důsledku izolaci školy a její opožďování za standardy špičkových vědeckých pracovišť svobodného světa. Teprve posledních dvacet let vytvořilo dobré podmínky pro rozvoj jednotlivých oborů a fakulty jako celku, i když ani tehdy nebyl vztah vysokých škol a státu a politické reprezentace bezproblémový. Zásahy čistě politické však již naštěstí z akademického prostředí zmizely,

- 1 Když používáme obecný výraz „totalitní režimy“, uvědomujeme si značnou diferenciaci mezi 50. a 60. léty a dobou tzv. normalizace. Je namístě otázka, zda pro toto dvacetiletí nehledat jiné, výstižnější označení. Je totiž zřejmé, že v letech 1969–1989 se režim výrazně proměnil například v tom, že se výrazně „pragmatizoval“ a ztratil svůj utopický charakter.
- 2 Sedlák, Jiří: *I. A. Bláha jako pedagog. (K 35. výročí jeho úmrtí 25. 4.)*.

SPFFBU 128, 1994, s. 59–78, zde s. 64.



2 Václav Vondrák, profesor FF v oboru Slovanská filologie a staroslověnština, v letech 1922–1923 rektor MU; v letech 1921–1922 děkan FF

zájmové rozdíly nabyly kvalitativně jiné podoby a projevují se spíše v oblasti ekonomické. Zvláště v 90. letech nutila podle vysokoškolského zákona autonomie fakult vedení Filozofické fakulty k samostatnému jednání s politiky, k lobbyngu za zisk podpory v soutěži o přidělení finančních prostředků — zvláště v souvislosti se stavbou fakultní knihovny. I když byla podobná jednání pro členy vedení fakulty zajisté pohybem v neznámém prostředí a někdy snad činností nepříjemnou a úmornou, přesto šlo o kvalitativně jiný jev oproti tomu, jak politika ve své syrové podobě ovlivňovala práci a běžný život učitelů i studentů před rokem 1989.

Filozofická fakulta byla pochopitelně vzhledem ke své roli v rámci univerzity místem, kde bylo možno již v meziválečných časech testovat úroveň demokratičnosti režimu ve vztahu k názorům, které sice snad vybočovaly z obvyklých mezí, akademické půdě jako středisku pluralitní výměny názorů a centru sociálních a kulturních inovací však dozajista integrálně příslušných. Jak bylo v meziválečném období běžné i v demokratických státech, část intelektuálů inklinovala k myšlení levicovému, ba extrémně levicovému, což historikové vysvětlují přetrvávajícími relikty nerovnosti životních šancí v soudobé evropské společnosti, nereálnými představami



3 Nejstarší podoba prostor děkanátu s velkým portrétem T. G. Masaryka

o sovětském modelu socialismu i specifickým vývojem české společnosti od poloviny 19. století. Skupina příznivců krajní levice byla na FF sice nepočtená jak mezi učiteli, tak mezi studenty, ale poměrně aktivní a hlavně se schopností „vyzařovat“ zvláště nové kulturní přístupy i mimo vlastní politické milieu. Formy přichylnosti ke kulturním praktikám spojeným s proudem levicového extremismu u fakultní veřejnosti jen zřídka přesahovaly do roviny politické, zvláště po Gottwaldově stalinizaci KSČ v roce 1929.

K organizacím, pod jejichž záštitou se na univerzitě konaly přednášky s politickou náplní a krajně levicovou tematikou, patřily ve dvacátých letech např. Společnost pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, Jednota nemajetného a pokrokového studentstva, ve 30. letech pak např. Levá fronta nebo Klub pro moderní umění a některé další. Částečně politický podtext měly také literární akce spojené s prezentací díla levicových spisovatelů a básníků (Fráňa Šrámek, Marie Pujmanová, Zdeněk Nejedlý, Romain Rolland), na jejichž organizaci se významně podíleli především přední aktivisté intelektuálního křídla KSČ v Brně – bohemista Bedřich Václavek a hudební vědec Vladimír Helfert, mezi organizátory podobných akcí však registrujeme i řadu osobností, které k politice KSČ neinklinovaly (např. Arne Novák, Vladimír Groh) nebo jejich postoje měly eklekticky levicový, ale nikoliv vyhraněně



4 Aula MU v budově FF. Stav kolem roku 1927

komunistický ráz (psycholog Mihajlo Rostohar³). Příkladem neideologického, přiměřeně kritického postoje k sssr byla snaha Jana Uhra po sledování reformních pokusů v oblasti školství v okolních zemích (Polsko, Rakousko, Jugoslávie) a také v sssr, který navštívil na začátku 30. let. Uher, který mohl čerpat i ze zkušeností z pobytu v USA, jako bystrý pozorovatel registroval děsivý rozměr propagandy, která prý svou intenzitou daleko předčila typickou americkou komerční reklamu, a také jisté zúžení pohledu na svět, který se prý u jinak inteligentních a vzdělaných sovětských partnerů v důsledku izolace a ideologického tlaku projevoval téměř plošně.⁴ Fakulta byla někdy vystavena až příliš úzkostlivému dohledu policejních orgánů, které za podobnými aktivitami a priori viděly spiklenecké sítě sovětské tajné služby,⁵ rizik si ovšem byli vědomi i mnozí vyučující. V roce 1933, v souvislosti s habilitačním

- 3 Švancara, Josef: *Peripetie v historii Psychologického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*. In: Sborník příspěvků přednesených k 80. výročí založení Psychologického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Ed. Humpolíček, Pavel — Jelínek, Martin — Svoboda, Mojmír. Brno 2006, s. 5–19, zde s. 7.
- 4 Veselá, Zdenka: *Osobnosti brněnského Pedagogického semináře v meziválečném období*. In SPFFBU, řada I, 1994, s. 5–34, zde zvl. s. 23–24.
- 5 Národní archiv, Fond MŠANO, k. 1116, spis 51. 2D7, čj. 42577/36.

řízením slavisty Romana Osipoviče Jacobsona, poukázal klasický filolog František Novotný v dopisu tiskovému mluvčímu sovětské diplomatické mise na nejasný profil této budoucí významné osobnosti světové lingvistiky těmito slovy: „*Dr. Jacobson je občanem sssr. V důsledku revoluce zasáhly mimořádné události do života ruské inteligence a především ruských učenců. Ti z nich, kteří zůstali v Rusku, žijí ve větší nebo menší míře svobody, podle toho, v jaké míře se přizpůsobili programu vládnoucí strany; mnozí byli zastřeleni, další jsou ve vězení. Z těch, kteří žijí mimo Rusko, byla část vyhnána, většina ale odešla dobrovolně do emigrace, aby unikla nové moci. Dr. Jacobson nenáleží ani k jedné z těchto skupin, žije již mnoho let za hranicemi své země, ale není ani emigrantem, ani exulantem.*“⁶ Celkově byla pozice fakulty v nesmírně složité politické situaci meziválečného období důkazem, že škola byla otevřená široké politické diskusi v rámci standardů pluralitní společnosti a zásad humanismu, a tedy plnila beze zbytku roli intelektuálního centra.

Mezi univerzitními studenty měly v meziválečné době jasně navrch nepochitické stavovské spolky, na fakultě byl zvláště významným Spolek posluchačů filosofie, patrně nejaktivnější složka studentského života na univerzitě vůbec. Stavovským spolkům sekundovaly spolky politické, které ve svých řadách sice sdružovaly studenty fakulty, ale také mladé lidi z jiných fakult nebo jiných škol (Sdružení agrárních akademiků, Klub akademiků čs. strany národně socialistické, Klub lidových akademiků, extremisty sdružovaly hlavně KOSTUFRA – Komunistická studentská frakce a Svaz fašistického studentstva), šlo de facto o mládežnické organizace příslušných politických stran.⁷ Politické spolky zpravidla disponovaly méně početnou členskou základnou, ale zato byly ve své činnosti kompaktnější a akceschopnější a jejich kandidáti také namnoze zasedali ve vedení Spolku posluchačů filosofie. Zvláštní kapitolu představují studentské spolky organizované podle náboženského nebo národnostního principu: např. Svaz ruských studentů – pobočka Brno sdružoval většinou účastníky bojů s bolševiky v tzv. Wrangelově armádě, jistý význam měla také organizace bulharských studentů. Jejich politický vliv byl však okrajový a spolky se soustřeďovaly hlavně na činnost typickou pro menšinové nebo exilové organizace.

6 Zelenka, Miloš: *Die russische Emigration im Kontext der tschechischen Literaturwissenschaft der Zwischenkriegszeit. Jevgenij Lackij kontra Roman Jacobson*. In: *Wissenschaft im Exil. Die Tschechoslowakei als Kreuzweg 1918–1989*, Hg. von Alice Velková a Antonín Kostolán. Praha 2004, s. 262–288, zde s. 287; srov. dále Pospíšil, Ivo: *Razance a citlivost: K fenoménu Střední Evropy v meziválečném období (tři vybraná vota separata k brněnské habilitaci Romana Jacobsona)*. In: *Slovensko-české vztahy a súvislosti*. Bratislava 2000, s. 49–60.

7 Veselá, Renata: *Projevy politickej diferenciácie v brněnských fakultních spolkách ve 30. letech*. *Časopis Matice moravské* 108, 1989, s. 37–49.

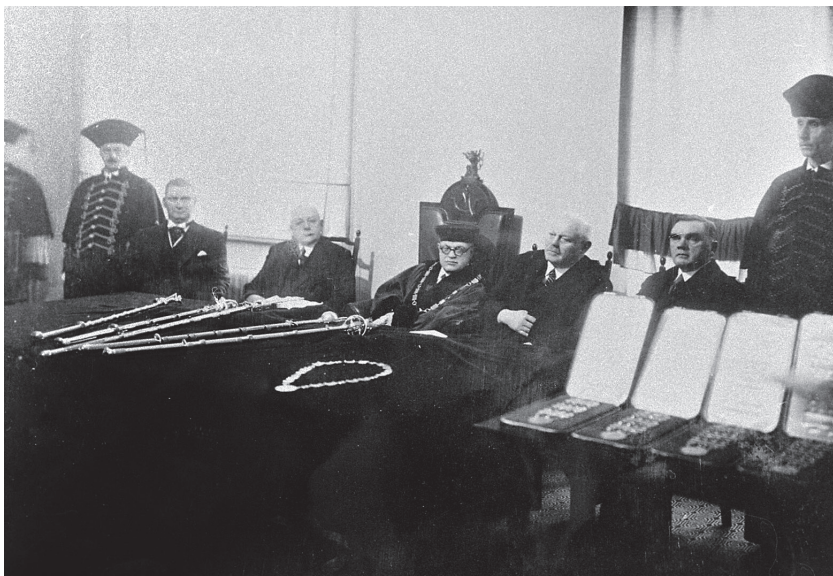
I na fakultě se zprostředkovaně projevovaly tendence patrné v politice: marginalizace fašistického studentstva, snaha po vytvoření jednotné fronty levicových demokratických stran s komunisty v době ohrožení republiky nacistickou expanzí a zvláště po podpisu československo-sovětské smlouvy o spolupráci z roku 1935. Se zostřením napětí v československé společnosti opustily ve 30. letech fakultu i dosud nepočtení studenti německé národnosti a zhoršoval se postoj velké části německého obyvatelstva města Brna k univerzitě, s níž začaly být znovu spojovány reminiscence na fakt přechodu vlády nad Brnem do českých rukou v roce 1918.

Politické turbulence související s krizí československého státu se brněnské univerzity dotkly v podobě přervání dosud velmi čilých kontaktů se Slovenskem. Řada profesorů brněnské univerzity krátkodobě již od 20. let posilovala personální skladbu bratislavské Univerzity Komenského, neboť ohromující extenzivní nárůst československého univerzitního školství vyvolával velkou poptávku po schopných odbornících a organizátorech vědeckého života a zvláště na Slovensku se projevoval velký personální deficit. Kratší či delší pracovní působení v Bratislavě potkalo např. filozofa Mirka Nováka, pedagoga Jana Uhra, slavistu Franka Wollmana, historiky Josefa Borovičku a Rudolfa Holinka a mnoho dalších. Podobně jako v případě Brna, i v Bratislavě se mnozí odborníci cítili tak trochu ostrčení na periferii, což se u naprosté většiny z nich projevilo mimo jiné tím, že se zpěčovali přednášet ve slovenštině a více se věnovat slovenským realitám. I když najdeme i výjimky, jako byl např. Frank Wollman nebo Josef Borovička, který jako jeden z mála začal s přednáškami ve slovenštině, obecně narůstala u části slovenské veřejnosti jistá averze k profesorům českého původu, což se stalo ve 30. letech i tématem politických debat. S krizí československé státnosti v roce 1938 se toto latentní napětí projevilo v plné síle a na podzim byli Češi, hlavně veřejní zaměstnanci, ze Slovenska plošně vypovídáni rozhodnutím zdejší autonomní vlády, šlo patrně o cca 4000 osob.⁸ Jednak proto, že si někteří z bratislavských profesorů udržovali i během působení na Slovensku své stolice v Brně, jednak z kolegiální solidarity FF vyvinula velkou snahu po vytvoření míst pro takto postižené odborníky. Např. pro Josefa Borovičku bylo působení v Brně jen krátkou zastávkou v kariéře, která končila okupací českých zemí a hledáním místa v Praze, naopak Mirko Novák nebo Frank Wollman významně posílili pedagogický sbor brněnské FF a byli pilíři i v poválečném období.⁹

8 Rychlík, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava 1997, s. 322.

9 Srov. Slavista Frank Wollman v kontexte literatury a folklóru. Bratislava – Brno 2006;

Němcová, Lucia: *Sborník o Franku Wollmanovi*. SPFFBU řada X, 11/2, 2008, s. 174–175;



5 Rektor Arne Novák s univerzitními hodnostáři a insigniemi

Krise československého státu v roce 1938 se projevila ve volbě rektora, jímž se stal bohemista Arne Novák. Volba proběhla ve velmi stísněné atmosféře a se všeobecným vědomím, že člověk zastávající tento vysoký úřad v pohnuté době přináší velkou oběť. V napjaté politické atmosféře roku 1938 se univerzita snažila přispět k obeznámení světové veřejnosti se skutečným stavem věcí v československém pohraničí a mnozí pedagogové i studentské organizace oslovovali své partnery v cizině s žádostí o pomoc a solidaritu. Důležitým cílem bylo vzdorovat tak převaze propagandy nakloněné nacistické ideologii a politice „usmiřování“. Učitelé Filozofické fakulty stáli v popředí těchto snah, zvláště sociologové kolem Inocence Arnošta Bláhy byli velmi aktivní.

Mimořádná osobnost Arna Nováka dokázala univerzitní obec stmelit jednak na platformě svého značného vědeckého věhlasu, jednak na základě vize koncentrace sil v obtížných časech. Zvláště Novákova činnost v úřadě po okupaci českých zemí v roce 1939 byla příkladem mimořádného osobního

Veselá, Zdenka: *Osobnosti brněnského Pedagogického semináře v meziválečném období*. SPFFBU I 28, 1994, s. 5–34, zvl. s. 26; Foglarová, Eva: *Mirko Novák a jeho česká estetika*. SPFFBU B 51, 2004, s. 137–147, zde s. 140; Lach, Jiří: *Historické dílo Josefa Borovičky*. In: *Historici na brněnské univerzitě. Devět portrétů*. Uspořádal Tomáš Borovský. Brno 2008, s. 97–123, zde s. 101.



6 Udělení čestného doktorátu MU v oboru filozofie
Edvardu Benešovi (16. 3. 1937) v aule Filozofické fakulty

hrdinství a vzdoru vůči politickým tlakům. Produktem atmosféry sebeobětování a volání po vůdčí roli inteligence v obraně národa tváří v tvář nepříteli byla politická aktivizace části pedagogického sboru a studentstva, a dokonce spolupráce části příslušníků akademické obce s odbojovými strukturami.

Hlavní úder nacistů proti univerzitě přišel 17. listopadu 1939. Pod záminkou vyšetření pražských manifestací a protinacistických vystoupení pražského studentstva z konce října téhož roku byly obsazeny budovy univerzity, část učitelů a studentů byla uvězněna. Paradoxem celé situace bylo, že do té doby panoval v Brně víceméně klid, brněnské ulice se na rozdíl od Prahy nestaly místem protinacistických vystoupení a také na univerzitě panoval klid. Bylo však zřejmé, že univerzita je pod drobnohledem nacistů. K otevření persekuci učitelů nebo studentů však do té doby docházelo jen zřídka a šlo výhradně o osoby buď židovského původu, nebo o lidi politicky významně angažované před okupací, zvláště na straně demokratické levice a politiky Hradu (I. A. Bláha), eventuálně o členy KSČ (V. Helfert, B. Václavěk). Filozof Josef Ludvík Fischer a slavista Roman Jacobson odešli ještě před vypuknutím války do exilu. Persekuce zatím nebyla otevřená, úřady si pouze vynutily přeložení nepohodlných osob na trvalou dovolenou – a byly zatím dokonce přístupné přímlovům a intervencím na pomoc méně politicky



7 Roman Jakobson, Vítězslav Nezval, Karel Teige
a Jiří Kroha ve vile J. Krohy (Brno 30. léta 20. století)

agilních učitelů. Škola sice zažívala četné ústrky od okupačních a protektorátních úřadů, ale nacisté se zatím z taktických ohledů na světové veřejné mínění vcelku drželi zpět. Dokonce i zatýkání spojené s útokem nacistů na Polsko v září se zatím fakulty dotklo poměrně málo.

Listopadové obsazení fakulty oddíly gestapa a ss bylo proto šokem, kratičká manifestace nespokojenosti studentů však byla na zásah vedení školy rychle ukončena ze strachu z násilného zákroku nacistů. Byly prohledávány pracovny vyučujících a písemnosti studentských spolků a shromažďován materiál o vazbách k odbojovým strukturám. Gestapo zjevně v uplynulém půlroce nezahálelo a mělo o dění ve škole dobré informace. Zatčení učitelé a studenti byli odváženi nejprve do Prahy a následně do koncentračního tábora Sachsenhausen-Oranienburg, od ledna 1940 začalo postupné propouštění studentů.¹⁰ Řada z nich však strávila v nacistických věznicích několik let a čtyři studenti univerzity v koncentračním táboře zahynuli, mezi nimi Alois Štěpáník z Filozofické fakulty, zavražděný v srpnu 1940 v Oranienburgu.¹¹

¹⁰ Pasák, Tomáš — Drápala, Milan: *Čeští vysokoškolští studenti v Sachsenhausenu a postoj protektorátní správy*. In: *Soudobé dějiny* 11, 4, 1995, s. 495–513.

¹¹ Jordán, *Dějiny*, s. 395.